

روحانیت شیعی ؛ فتح قله سیاست با سلاح دیانت

۴ بهمن ۱۳۹۴ ساعت ۲۳:۲۲

شواهد تجربی فراوانی نشان می دهد که روحانیون شیعه در ایران، در مقایسه با دیگر علما در کشورهای اسلامی در شکلگیری حوادث سیاسی نقش فعال تری داشتند. محتوای اندیشه ی فقهای شیعه بر اساس ادله ی فقهی آنها شکل می گیرد، از این رو آنان در نحوه ی تعامل با حکومت رفتارهای متفاوتی ارائه می دهند..

جوان و تاریخ- ادب و هنر

مقدمه

امروزه بررسی نظریات درباره بیثباتی و تحولات سیاسی- اجتماعی در جامعه، اهمیت ویژه ای یافته و ضرورت بحث ایجاب می نماید که از منظرهای گوناگون بدان پرداخته شود. بدون شک در جامعه ایرانی، یکی از متغیرهای فعال و مهم در جریان تحولات سیاسی و اجتماعی، دین اسلام می باشد. اسلام، بخصوص مذهب شیعه، حوزه دین را فراگیر میداند، بهگونهای که دین طرز تلقی و شیوه نگرش فرد به همه امور زندگی را تحت تأثیر قرار میدهد. در واقع، دیدگاه اسلام در مورد کنش مذهبی در مقابل دیدگاهی است که حوزه مذهب و قلمرو امور عبادی را متفاوت از حوزه سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و قلمرو امور دنیوی میداند و برای دین حوزه محدودی در زندگی قایل است. در این میان روحانیت شیعه قلمرو گستردهای برای مذهب قایل است؛ بنابراین، نقش متخصصان دینی در اسلام بسیار گسترده است (ربانی خوراسگانی، ۱۳۸۴، ص ۱۱۴) فرث میگوید: «گستره شریعت از نظر اسلام، شامل شناخت قانون خداوند و اصول معطوف به آفریدگار جهان به عنوان حقیقت غایی و مقدس،^[۱] شناخت قانون معطوف به انسان به عنوان آفریده و بنده خداوند،^[۲] و شناخت قانون مربوط به طبیعت به عنوان پدیدههای که واقعیت مقدس خداوند را منعکس میکند،^[۳] میباشد. بنابراین، قانون اسلام یا شریعت همه جنبههای زندگی انسان را میپوشاند و وظیفه علما شناخت وظایف و تکالیف بشر در همه ابعاد زندگی است. (Firth, ۱۹۹۶, p ۵۸) بر اساس این گستردگی حیطه فعالیت و مسئولیت بزرگ، روحانیت شیعه در مواجهه با جریانهای سیاسی- اجتماعی حضور فعال داشته است.

با این تفاسیر، نهاد مذهب و به تبع آن عالمان مذهبی، از گذشتههای دور در ایران نقش ویژه ای را ایفا میکرد تا جایی که به اعتقاد یکی از ایران شناسان، «آنچه که انسجام جامعه را حفظ میکرد، اسلام بود». (لمبتون، ۱۳۷۹، ص ۱۴۰) از آغاز قرن دهم شمسی این نقش به اسلام شیعی واگذار شد و در این راستا روحانیت محور ارتباطی بین مذهب و مردم قرار گرفتند و

کارویژه‌هایی مانند «تصدی موقوفات، مدارس دینی، محاکم شرعی و برخی امور دیوانی و دفتری»، به این نهاد واگذار گردید. (بشیریه، ۱۳۷۴، ص ۲۴۲) همچنین از آن جایی که روحانیت تشیع، امر حکومت و دخالت در سیاست را دور از صلاحیت ذاتی خود نمی‌دانند، در نظام سیاسی نیز نقشی برای خود قائل است، چه آنکه از لحاظ نظری ریشه قدرت روحانیت شیعه را باید در اندیشه امامت و غیبت امام آخر (عج) و نیابت عامه علما در دوران غیبت جست (از غندی، ۱۳۷۹، ص ۱۳۰)

روحانیت شیعی و نقش فعال در تحولات سیاسی - اجتماعی ایران معاصر

شواهد تجربی فراوانی نشان می‌دهد که روحانیون شیعه در ایران، در مقایسه با دیگر علما در کشورهای اسلامی در شکلگیری حوادث سیاسی نقش فعالتری داشتند. محتوای اندیشه‌های فقه‌های شیعه بر اساس ادله‌ی فقهی آنها شکل می‌گیرد، از این رو آنان در نحوه‌ی تعامل با حکومت رفتارهای متفاوتی ارائه می‌دهند. (محمدی، ۱۳۸۹، ص ۷۸) از همینرو بررسی عملکرد روحانیون از دوره مشروطه تا به حال نشان از حضور فعال آنان در تحولات سیاسی اجتماعی در ایران دارد؛ آنچنان که این گروه در این دوران همواره جزء عناصر تاثیر گذار در روند تغییرات و بحرانهای اجتماعی بوده اند. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و تشکیل نظام جمهوری اسلامی در ایران، ولی فقیه مسئولیت هدایت و مدیریت جامعه اسلامی ایران را بر عهده گرفت. با توجه به آموزه های دین اسلام در امر زمامداری و حکومت داری جامعه اسلامی، رهبر از مسئولیت مدیریتی حساس و زیادی برخوردار است؛ چرا که جامعه ای اسلامی همواره به دلیل ویژگی هایی همچون عدالت خواهی، ظلم ستیزی، مبارزه با استکبار و طاغوت و همواره با چالش ها و بحران ای پیچیده و فراوانی نسبت به سایر جوامع مواجه می باشد. امروزه ما شاهد آن هستیم که استکبار جهانی به سر کردگی آمریکا و صهیونیسم بین الملل حملات زیادی را به قصد نابودی و براندازی نظام جمهوری اسلامی طرح ریزی و اجرا می کند و این موضوع مسئولیت رهبر جامعه اسلامی در غلبه بر بحران ها و هدایت جامعه را سنگین تر می کند. (نادری، ۱۳۹۰، ص ۲۱۴) دهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری در سال ۱۳۸۸ در ایران و حوادث بعد از آن، یکی از پیچیده‌ترین بحران های پیش آمده در سه دهه‌ی گذشته ی انقلاب اسلامی بود، که به واسطه ی آن بسیاری ظرفیت ها و اقعیت های جمهوری اسلامی مورد آزمایش قرار گرفت. اکنون پس از گذشت زمان و آشکار تر شدن ماهیت جریان فتنه و عوامل پشت پرده و حامی آن، می توان گفت نبرد هشت ماهه‌ی مردم در برابر فتنه‌ی سبز و عوامل داخلی و خارجی بیگانه، و مدیریت هوشمندانه مقام معظم رهبری در این دوران، خنثی کننده‌ی یک بحران جدی در کشور بود و پیروزی نظام در این رویارویی همانند پیروزیهای گذشته و شکست سنگین جبهه های معارض نظام ج.ا.ا. توانست ضریب امنیت و آسیب ناپذیری جمهوری اسلامی و تجارب مسئولین و خود آگاهی مردم را بالا تر برد. بدون شک این پیروزی و توفیق الهی در سایه عنایات حضرت حق و حضرت امام زمان(ع) و مدیریت هوشمندانه و الهی مقام معظم رهبری حاصل شد.

در جوامع مختلف، نهادهای گوناگون در جامعه‌پذیر نمودن افراد نقش ایفا می‌نمایند. ایران نیز از این قاعده مستثنا نمی‌باشد و نهاد روحانیت در کنار سایر نهادها و عوامل جامعه‌پذیری، تلاش‌هایی از خود بر جای گذاشته است. نهاد مذهب و به تبع آن، روحانیت از گذشته‌های دور در ایران نقش ویژه‌ای ایفا می‌نموده است، تا جایی که به اعتقاد یکی از ایران‌شناسان، «آنچه که انسجام جامعه را حفظ می‌کرد، اسلام بود.» (لمبتون، ۱۳۷۹، ص ۱۴۰) از آغاز قرن دهم شمسی، این نقش به اسلام شیعی واکذار می‌شود و در این زمینه، روحانیت محور ارتباطی بین مذهب و مردم قرار می‌گیرد و کارویژه‌هایی نیز مانند تصدی موقوفات، مدارس دینی، محاکم شرعی و برخی امور دیوانی و دفتری به این نهاد واکذار می‌گردد. (بشیری‌همان، ص ۲۴۲)

همچنین از آنرو که روحانیت تشیع امر حکومت و دخالت در سیاست را امری دور از صلاحیت ذاتی خود نمی‌دانند، در نظام سیاسی نیز نقشی برای خود قایل است؛ چه آنکه «از لحاظ نظری، ریشه قدرت روحانیت شیعه را باید در اندیشه امامت و غیبت امام آخر (عجل‌الله تعالی فرجه الشریف) و نیابت عامه علما در دوران غیبت جست.» (ازغندی‌همان، ص ۱۳۰) از اینرو، با توجه به کارویژه‌های مزبور و انسجام و سازمانی که در درون این نهاد نسبت به سایر نیروهای اجتماعی وجود داشت، موقعیت ویژه‌ای برای روحانیت فراهم آورد و همین امر موجب گشت که «در چندین حرکت ضدیگانه و ضد حکومتی نقش تعیین کننده‌ای را ایفا نماید.»

در واقع روحانیت در تحولات سیاسی - اجتماعی ایران تا زمانیکه احساس می‌کرد نظام حاکم به نوعی قوام ملک و مملکت و اسلام را مدنظر دارد و سعی خود را در این مسیر به انجام می‌رساند، حمایت بیلدیرغ خود را از راه‌های گوناگون، از جمله جامعه‌پذیری سیاسی، که بسیاری از ابزارها را در اختیار داشت، به انجام می‌رساند. اما زمانی که این احساس به وجود آمد نظام حاکم تنها به فکر حفظ منافع طبقه حاکم و قبیل‌های خود می‌باشد و به منافع ملی کشور و اعتقادات و باورهای مذهبی مردم توجه نمی‌کند، روحانیت مترقی با تمام شخصیت‌های برجسته و ابزارهای متنوعی که در سراسر ایران از دیر باز در اختیار داشت، به مقابله با آنان پرداخت. روحانیت در جهت جامعه‌پذیری سیاسی، به فکر انتقال فرهنگ سیاسی - اسلامی برآمد تا باورهای اصیلی را پرورش دهد که جایی بر غارتگری‌های بی حد و حصر حاکمان و مخالفت با اعتقادات مردم وجود نداشته باشد. از اینرو، فرهنگ اصیل سیاسی را از راه ابزارهای جامعه‌پذیری سیاسی به مردم منتقل می‌نمودند تا با فراهم آمدن دیگر عوامل برای ایجاد تغییر در کشور، به سوی یک تحول اساسی در ایران گام بردارند که در سال‌های پایانی سلطنت قاجاریه در ایران منتهی به انقلاب مشروطه شد. (علویان، همان، ص ۸۷)

لمبتون، یکی از محققان و نویسندگان تحولات ایران، معتقد است که «اعضای جامعه مذهبی نسبت به دیگران از احترام زیادی

برخوردار بودند و چون رهبران آنها در مقابل تعدّیات دولت سپری برای مردم به حساب میآمدند، لذا مردم دست التجا به سوی آنها دراز کرده و حمایت و رهبریشان را خواستار میشوند. پیوند مستقیم مردم با تشیع، روحانیون را رهبر طبیعی آنها میکرد. گرچه نهضت جدید به صورت یک نهضت ملیگرا درآمد، ولی اساس آن هنوز یک اساس مذهبی بود. (لمبتون، ۱۳۶۳، ۲۱۳)

اتخاذ «استراتژی کسب مستقیم قدرت» و «فتح قله سیاست با سلاح دیانت» به دنبال انقلاب اسلامی، حاکی از تحول مهمی بود که ریشه در تحولات جامعه شناختی ایران و مناسبات دین و دولت در تاریخ معاصر از یک سو و تحول گفتمانهای اندیشه سیاسی شیعه از سوی دیگر داشت. به هر روی، حاکمیت تئودموکراتهای شیعه به رهبری روحانیت در وضعیت فعلی، معلول سنت و گذشته سیاسی جامعه ایران است؛ در حالی که اقشار مختلف اجتماعی نظیر روشنفکران، بازاریان و کارگران و احزاب و سازمانهای وابسته به جریانهای مختلف فکری - سیاسی همچون مارکسیسم، ناسیونالیسم و جریانهای ترکیبی (اسلام و مارکسیسم، مارکسیسم و ملیگرایی، اسلام و ملی گرایی)، تلاش زیادی برای کسب قدرت و براندازی نظام شاهنشاهی انجام دادند ولی موفق نشدند. با نگاهی به دو سه دهه قبل از انقلاب با افراد برجسته‌ای از درون روحانیت مواجه میشویم که زحمات زیادی در تنویر افکار عمومی مردم و ساختن یک فرهنگ اصیل و ناب ملی - مذهبی بر دوش کشیدند؛ از جمله آنها امام خمینی(ره) است(قنبری، همان، ص ۲۶۸)

آدرس مطلب :

<https://www.cafetarikh.com/news/۲۱۷۵۰/دیانت-سلاح-سیاست-قله-فتح-شیعه-روحانیت/>